

Boeksignaleringen

W.H. van Boom

in: Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht 2025 nr. 8, p. 276-284 (oorspronkelijke paginanummers tussen [haken] in de tekst)

[276] De vorige aflevering boeksignaleringen werd gepubliceerd in NTBR 2023, afl. 10, p. 441-445. Hoog tijd voor een nieuwe aflevering dus. Tussen de vorige en deze aflevering is er natuurlijk overvloedig veel literatuur verschenen. Wat mij opviel, wordt hierna gesignaleerd.¹ Ik nodig de lezer uit om boeken onder de aandacht te brengen die signalering verdienen. Mocht ik ten onrechte een boek niet hebben besproken, dan hoor ik het natuurlijk ook graag.

Algemeen

J.G.C.M. Galle e.a. (red.), Persoonlijk privaatrecht – Over de rol van personen en hun belangen in het privaatrecht, Den Haag: Boom juridisch 2023

K.H. Boonzaaijer e.a. (red.), Doelmatig privaatrecht, Den Haag: Boom juridisch 2024

Twaalf Rotterdamse masterstudenten schreven hun afstudeerscripties in het kader van de bundel “Persoonlijk privaatrecht”. Het onderwerp was het wijdse thema ‘de persoon’ in het privaatrecht. Een inleiding van de redacteurs geeft een plaatsbepaling; daarbij is bijvoorbeeld aandacht voor de botsing van individuele belangen en algemene belangen. Daarna volgen de bijdragen van de masterstudenten. Aan de orde komen onder meer de rechtspersoonlijkheid van natuurgebied, meer bepaald de Waddenzee (Soycicek) en de afdwingbaarheid van draagmoederschapsovereenkomsten (Tahtah).

De bundel “Doelmatig privaatrecht” bestaat uit elf studentenbijdragen, onderverdeeld in de thema’s consumentenbescherming, aansprakelijkheid, duurzaamheid en financieel recht. Centraal staat doelbereiking van privaatrechtelijke regels, en dus moet er worden geïnventariseerd wat die doelen zijn. Er zijn bijvoorbeeld bijdragen over AI-regelgeving (Acar), consumentenbescherming (Van den Broecke en Hoogendam), doelen van aansprakelijkheidsrecht (bijv. Driessens, Van der Knaap), en over duurzaamheidsdoelen en het privaatrecht (bijv. Van der Torre, Spaninks). De bijdragen willen het overigens lang niet alleen over doelmatigheid hebben, maar vaak ook de spanning tussen doelmatigheid en andere beginselen zoals evenredigheid. Zo schrijft Hoogendam over de sanctioneringsvraag bij oneerlijke huurindexatiebedingen en lijkt doelmatigheid het af te leggen tegen evenredigheid.

R. Stolk, Procederende belangenorganisaties in de polder – Een interdisciplinair perspectief op de toegang tot de rechter (diss. Leiden), Zutphen: Uitgeverij Paris 2024

Dit terecht bejubelde proefschrift over ‘public interest litigation’ in bestuursrecht en privaatrecht onderzoekt de toegang van belangenorganisaties tot de bestuursrechter en burgerlijke rechter in procedures tegen de overheid. Stolk legt daarbij de focus op legitimiteit en effectiviteit. Het boek brengt de belangrijkste vraagstukken in kaart rondom met name ontvankelijkheid, rechtsmachtverdeling en inhoudelijke beoordeling. Maar het doet nog veel meer. Zo wordt het

¹ Om professionele afstand te bewaren, bespreek ik geen publicaties uit mijn werkomgeving (en dat zijn er écht veel...!) en evenmin dissertaties waar ik als lid van een beoordelingscommissie bij betrokken was.

legitimiteitsdebat, de vraag wanneer een collectieve actie representatief en gelegitimeerd is in een democratische rechtsstaat, behandeld; ook is er ruim aandacht voor met name sociologische verklaring voor een zekere verschuiving van het poldermodel naar de rechtszaal. Bovendien komt een uitgebreide vergelijking met het de praktijk van het Amerikaanse recht aan de orde. Het laatste deel van het boek is onder meer gewijd aan afbakening van verschillende begrippen – van algemeen belang tot ideële belangenbehartiging – en aan het wegen van argumenten voor en tegen toegang van belangenorganisaties tot de rechter. Daarbij laat de sociaalwetenschappelijke invalshoek goed zien dat de ongelijke toegang tot het politieke proces de gelijke toegang tot het juridische proces rechtvaardigen kan. Stolk behandelt daarbij ook de interactie tussen Awb en WAMCA. Ze bepleit ten slotte een gevarieerde toepassing van het representativiteitsvereiste van art. 3:305a BW: bij collectieve schadevergoedingsacties wat strenger en bij andersoortige vorderingen jegens de overheid iets minder streng. Een werk op hoog niveau.

R. van Gestel, Courts to the Rescue of the Public Interest. Lessons From Landmark Cases, Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2025

Na het boek van Stolk past een korte signalering van het recente Engelstalige boek ‘Courts to the Rescue of the Public Interest’ van Rob van Gestel. Het is open access te lezen op de website van de uitgever. Van Gestel bespreekt en omlijnt het brede begrip ‘public interest litigation’ (pil), in civielrechtelijke termen: het procederen om maatschappelijke verandering in een bepaalde richting in gang te zetten. In ons recht kan art. 3:305a BW een rol spelen bij pil-zaken. Van Gestel behandelt in het boek een aantal ‘landmark cases’ van pil-zaken. Naast *Urgenda* komen bijvoorbeeld aan de orde een Zuid-Afrikaanse TAC-zaak waarin de Zuid-Afrikaanse overheid werd aangesproken om medicatie aan vrouwen te verstrekken om hiv-besmetting van hun ongeboren kind te voorkomen en een Indiase zaak om het openbare busvervoer van vervuilende diesel te laten overstappen op minder ongezonde brandstof aan de orde. De voorbeelden laten zien dat vragen van representativiteit, de noodzaak om stem te geven aan verschillende maatschappelijke belangen en de constitutionele spanning tussen wetgevende en rechterlijke taken, in [277] verschillende vormen naar voren komen en dat de civiele rechtszaal óók onderdeel is van zaken op het grensvlak tussen politieke besluitvorming en juridische geschilbeslechting. Het boek vraagt ten slotte aandacht voor verschillende dimensies van legitimiteit van dit soort procedures; dat een pil-zaak een ‘stem’ kan geven aan belangen die anders niet goed vertegenwoordigd zouden worden in de politieke arena, kan ook legitimiteit opleveren (morele of sociale naast juridische legitimiteit). Een thema dat ook in het boek van Stolk terugkeert.

L. Wiggers-Rust e.a. (red.), Canon van publiek- en privaatrecht in dialoog – Een tweeluik vanuit Nederland en België, Zutphen: Uitgeverij Paris 2023

Dit geïllustreerde boekje is een van de vruchten van het platform voor publiek- en privaatrecht in dialoog, waar privaatrechtjuristen en bestuursrechtjuristen uit Nederland en België samenkomen om de communicatie tussen en zo mogelijk de convergentie van beide rechtsgebieden te stimuleren. Het platform onderhoudt ook een website, <https://www.recht-in-dialoog.eu/>. De opzet van het boek is als volgt: elk thema wordt door een of meer auteurs vanuit Nederlands perspectief behandeld en vanuit Belgisch perspectief. Zo komen bijvoorbeeld aan de orde de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, de intensiteit van rechterlijke toetsing, toetsing van formele wetgeving, handhaving van collectieve belangen, gebruik van het rechtspersonenrecht voor publieke belangen,

en overheidsaansprakelijkheid bij onrechtmatige en rechtmatige daad. De bijdragen 'Rechtseenheid en interne rechtsvergelijking' van Wiggers-Rust respectievelijk Auvray schetsen een aantal algemene inzichten uit de bijdragen aan het boek. Daarbij is voor Nederland bijvoorbeeld aandacht voor rechterlijke rechtseenheidvoorzieningen, schakelbepalingen als art. 3:14 BW (uitoefening van privaatrechtelijke bevoegdheden in strijd met publiekrecht niet toegestaan) en art. 3:1 lid 2 Awb (a.b.b.b. ook relevant bij beoordeling van overheidsgedragingen buiten publiekrechtelijke rechtshandelingen).

H. de Jong, Het geheugen van het recht (twee delen), Amsterdam: VU University Press 2024

Dit is een studieboek in twee delen: een inleiding in de uitwendige rechtsgeschiedenis (Deel 1) respectievelijk de inwendige rechtsgeschiedenis (Deel 2). Deel 1 (de 'uitwendige' rechtsgeschiedenis) gaat allereerst in op de vraag wat de discipline rechtsgeschiedenis inhoudt om vervolgens een chronologische behandeling te presenteren van de ontwikkeling van Romeins recht tot natuurrecht en de grote codificatiebeweging. Met name deel 2 is van het type 'texts and materials': primaire brontekst ingeleid, toegelicht en met elkaar in verband gebracht. Het gaat in op een aantal juridische vraagstukken en hoe daar door de eeuwen heen mee is omgegaan. Het deel heeft het karakter van 'capita selecta': zo is er aandacht voor totstandkoming van contracten, bescherming van de goede naam, de grondslagen van aansprakelijkheidsrecht en de rol van schuld daarbij, naastingsrechten en voorkeursrechten, slavernij en haar afschaffing, en verschillende stelsels van eigendomsoverdracht. De duidelijke en verhalende stijl van beide boeken is voor studenten en (andere) geïnteresseerde lezers zonder meer aantrekkelijk; voor onderzoekers is het ontbreken van literatuurverwijzingen in de tekst jammer want daarmee is de herkomst van sommige standpunten niet te herleiden. Hoe dan ook: twee dikke boeken voor nog geen 70 euro. Kom daar nog maar om bij een uitgever!

P. Koerts en E.F. Verheul (red.), Toonaangevend, Deventer: Wolters Kluwer 2024

Het emeritaat van Toon van Mierlo gaf aanleiding voor dit vriendenboek. De bijdragen uit wetenschap en rechtspraktijk weerspiegelen zowel de breedte van zijn vakbeoefening – van goederenrecht tot burgerlijk procesrecht – als de verwevenheid van wetenschap en praktijk in het werk van Van Mierlo. De bijdragen zijn zeer gevarieerd; ik noem er een paar. Er zijn bijdragen over arbitrage (Ernste & Meijer; Klaassen), over de vraag of rentevorderingen apart verpand kunnen worden van de hoofdvordering (Perrick), over de vraag wie actief gelegitimeerd is om te vorderen bij rechtsinbreuk (Van Nispen), over de beschermingsbehoefte van derdenzekerheidsgevers (Van Schaick), en over de Europese invloed op het burgerlijk procesrecht (Pavillon). Er wordt ook ingegaan op het werk van Van Mierlo voor de Adviescommissie Restitutieverzoeken (Verheij) en voor het Instituut Mijnbouwschade Groningen (Kortmann).

P. van Es e.a. (red.), Hulde aan Huijgen – Liber Amicorum Pim Huijgen, Deventer: Wolters Kluwer 2023

De Leidse hoogleraar notarieel recht Pim Huijgen ging in 2023 met emeritaat. Onder aanvoering van zijn opvolger werd een vriendenboek samengesteld. Het boek bevat maar liefst 34 bijdragen. De belangstelling van de emeritus indachtig, zijn de bijdragen breed georiënteerd. Natuurlijk komen vooral veel praktijkrelevante notariële onderwerpen aan de orde. Ik noem er slechts een paar: de

beroepsaansprakelijkheid van de notaris (Biemans), uitleg van de NVM-koopakte (Breedveld-de Voogd), het aanvangsmoment van de bedenktijd bij koop van een woning (Van Heuvel), splitsing van erfpacht in appartementsrechten (Van Es), rechtvaardigheid in het huwelijksvermogensrecht (Verstappen), de verdeling van de gemeenschap (Sikkema). Persoonlijk vond ik de bijdragen over schadebegroting bij schending van de NVM-meetinstructie (Lindenbergh) en het oude zakelijke recht van grondgebruik door houtzaagmolen De Otter(Koops) bijzonder lezenswaardig. De eerste omdat deze handen en voeten probeert te geven aan 'schade' in gevallen waarin lang niet altijd in economische zin schade is geleden, maar iedereen zal aanvoelen dat het adverteren met onjuiste oppervlaktematen misleidend is. De tweede omdat het fraai laat zien dat het gesloten stelsel van het goederenrecht eigenlijk 'ook maar een mening is'.

[278]

N. Philipsen e.a. (red.), By the end of the day – Liber Amicorum Michael Faure, Deventer: Wolters Kluwer 2025

Michael Faure ging onlangs met emeritaat; hij nam afscheid van de universiteiten van Rotterdam en Maastricht en bij die gelegenheid werd hem een mooi vriendenboek gegeven. De omslag van het kloeke boek toont de kenmerkende speelse stropdas die Faure vaak om heeft. En de omschrijving 'speels' past natuurlijk bij de wetenschapper Faure: altijd de verbinding zoeken en vinden, lichtvoetig innoveren en niet te somber worden van juristen die niets begrijpen van (rechts)economie. Het boek bevat Engelstalige en Nederlandstalige bijdragen uit alle windstreken, en ze zijn thematisch goed geordend. Ze zijn vooral gegroepeerd rondom de thema's 'Tort and Insurance', 'Environmental law', 'Competition and consumer law', en 'Law and economics' (hoewel vrijwel alle bijdragen daar een element van bevatten). Van de bijdragen (het zijn er te veel om op te noemen!) noem ik graag het stuk van Cauffmann over richtlijn 2024/1799 (recht op reparatie), het stuk van Wagner over de toekomst van aansprakelijkheidsrecht bij autonome voertuigen, en het stuk van Lindenbergh en ondergetekende over argumenten voor en tegen (maar vooral vóór) standaardisering van smartengeld. Opmerkelijk speelse bijdragen zijn die van de Maastrichtse rechtendecaan Smits, die zich afvraagt of er een limiet zou moeten bestaan op zittingstermijnen van o.a. decanen. Hij komt tot de conclusie dat 8 jaar het maximum is, waarmee hij naar ik aanneem preludeert op zijn eigen bestuurlijke houdbaarheidsdatum. Ook de bijdrage van Engel, die verschillende *large language models* in verschillende talen vragen stelt over de toepassing van een juridisch vraagstuk, is het lezen waard (ook al is mij niet duidelijk wat de gevonden resultaten verklaart).

Goederen-, zekerheden- en insolventierecht

N.P. Heisterkamp, Erfdienstbaarheden en verplichtingen om te doen. Een rechtshistorisch en rechtsvergelijkend onderzoek naar de regel servitus in faciendo consistere nequit (diss. Groningen), Den Haag: Boom juridisch 2023

Dit is een interessant proefschrift dat allereerst probeert te verklaren waar de weerstand tegen doe-verplichtingen in de vorm van een zakelijke last vandaan komt. Bij erfdienstbaarheden is de hoofdregel immers het lijdende erf moet dulden, en in beginsel niet tot een actief handelen verplicht is. Die weerstand vindt Heisterkamp bij de Romeinen, bij Duits en Frans recht en dus uiteindelijk ook in ons recht. Tegelijk kruipt het bloed waar het niet gaan kan: de hoofdregel kent uitzonderingen zoals de nevenverplichting om te doen, en die worden dus in kaart gebracht en geanalyseerd. De focus van Heisterkamp is op de min of meer zelfstandige zakelijke lasten tot een doen of geven en

die gevonden kunnen worden in de Schotse *real burden*, de Franse *servitude industrielle* tot bijv. het afgeven van grondstoffen die bedrijfsmatig worden gedolven op het lijdend erf, de Duitse *Sicherungsdienstbarkeit* tot afname van bier of warmte, en de vroegere grondrente. Deze voorbeelden brengen Heisterkamp ertoe om een lans te breken voor de invoering van een erfdienstbaarheid tot een doen, mits deze verplichting in overwegende mate betrekking heeft op een eigenschap van het dienende erf. Met enig 'omdenken' en een enkele wetswijziging, aldus Heisterkamp, is de doe-verplichting dus in ons wettelijk systeem in te passen. Dat moge zo zijn, maar ik vraag me af of dit een goed idee zou zijn. Als ik me niet vergis, kan dat volgens mij een terugkeer betekenen naar verschillende vormen van grondrente – denk aan het tiendrecht op landbouwgrond dat zo'n honderd jaar geleden juist op economische gronden (en met enige moeite) werd afgeschaft. De tamelijk bezwarende verplichtingen voor dienende erven lijken me geen wenkend perspectief, ook al stelt Heisterkamp als vereisten 'redelijke prijs' en 'redelijke voorwaarden'. Dat vergt toetsing. En als men de gronden voor wijziging of opheffing in art. 5:78 BW verruimt, komt men dichterbij de buurt van een systeem van opzegging van duurovereenkomsten voor onbepaalde tijd. Ik zou er langer over moeten nadenken, maar mijn eerste reactie zou zijn: we hebben toch niet voor niets afscheid genomen van de verschillende vormen van grondrente?

E.F. Verheul en T.T. van Zanten (red.), Overeenkomst en zekerheid, Deventer: Wolters Kluwer 2023

In deze thematisch sterke bundel komen tal van vragen rondom overeenkomsten en zekerheid tot betaling van een geldschuld aan de orde. Natuurlijk denken we dan aan zekerheidsrechten, eigendomsvoorbehoud en persoonlijke zekerheden, maar er kan ook worden gedacht aan verrekeningsvragen, bankgaranties, contracten over executie, rangwijziging en zo verder. De bundel bestrijkt dus een indrukwekkende breedte. Zo wordt de vraag behandeld welke ruimte er is om door middel van contractuele afspraken de reikwijdte en uitoefening van het eigendomsvoorbehoud (Van Mierlo), pand en hypotheek (Tweehuysen), en het ontstaan van executiebevoegdheid (Van der Linden van Sprankhuizen) te beïnvloeden. Versterking van de positie van de hypotheekhouder door middel van niet-veranderingsbedingen en beheersbedingen komt aan de orde (Visser), net als de vraag wat de werking is van een contractbeding dat het ontstaansmoment van vorderingsrechten bepaalt (Struycken), en hoe de leverancier van 'products as a service' met zekerheidsrechten zorgt voor continuering van de overeenkomst (Spath). Voor lezers die de laatste praktijkontwikkelingen op het goederenrecht willen volgen, is dit boek een uitgelezen kans.

N. Zetteler e.a. (red.), In debat met Van Andel (afscheidsbundel W.J. van Andel), Deventer: Wolters Kluwer 2024

E.F. Verheul (red.), Op het spoor van het goederenrecht – Liber Amicorum Wim Reehuis, Deventer: Wolters Kluwer 2024

Willem Jan van Andel kreeg bij zijn afscheid als advocaat een bundel opstellen aangeboden. In die opstellen gaan de auteurs in debat met (de geschriften en annotaties van) Van Andel. Veel bijdragen betreffen insolventiegerelateerde vraagstukken, variërend van de beloning van curatoren, selectieve betaling en bestuurdersaansprakelijkheid, en goederenrechtelijke insolventiekwesties. [279] Bij gelegenheid van het emeritaat werd aan de Groningse hoogleraar Wim Reehuis een opstellenbundel aangeboden met bijdragen die overwegend het vakgebied van Reehuis betreffen, het goederenrecht. De voorliefde voor dogmatische vraagstukken van Reehuis komt in bepaalde bijdragen terug, zoals de vraag of het toebrengen van zaakschade inbreuk op een subjectief recht

kan zijn (Van Es), of goederenrechtelijk genot van onzelfstandige delen van zaken mogelijk is (Heisterkamp en Heisterkamp), of voetballicenties vermogensrechten zijn (Vriesendorp), of Instagramaccounts goederen zijn (Verstijlen), en of beschikkingsbevoegdheid privaat aan een middellijk vertegenwoordiger kan toekomen (Bartels). Beschouwende en vermanende bijdragen ontbreken ook niet, zoals over de omgang van de bijbel met eigendom (Wibier) en de omgang van de Staat met verduistering bij de landsadvocaat (Van Maanen).

Aansprakelijkheidsrecht

E. Bauw, E.H.P. Brans, Milieuprivaatrecht, 4^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2023

In wat toen nog heette de reeks studiepockets privaatrecht verscheen in 2003 de vorige druk van dit boek. Begrijpelijk dat een nieuwe druk na twintig jaar tot aanzienlijke wijzigingen aanleiding gaf. Niet alleen konden de auteurs inmiddels 'prof.' voor hun naam toevoegen, maar de verschuiving van de aandacht in beleid en rechtspraak zorgden voor flinke inhoudelijke aanpassingen. Was in 2003 nog veel aandacht voor de 'jaren negentig'-discussies over kostenverhaal voor historische bodemverontreiniging en de nieuwe risicoaansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen, anno nu vragen andere thema's de aandacht. Het destijds baanbrekende arrest *Staat/Shell* (HR:1994:ZC1460) is inmiddels diep weggezakt van het moeras van vergetelheid en heeft plaatsgemaakt voor klimaatzaken als *Urgenda*. Hoewel de structuur van het boek in grote lijnen dezelfde is, kan dat dus zeker niet van de inhoud worden gezegd. Niet alleen nieuwe wetgeving en rechtspraak, maar vooral accentverschuivingen vallen op. Verhaal voor bodemsanering kreeg ruim 25 pagina's in de vorige druk, en moet het nu doen met zo'n vijf pagina's. De literatuur volgt hier de praktijk: de privaatrechtelijke route voor kostenverhaal is verdrongen door effectievere bestuursrechtelijke varianten. De aandacht in het privaatrecht is verschoven naar klimaatvraagstukken. Vandaar dat deze nadrukkelijk aan de orde komen; en dus is er veel aandacht voor het EVRM als onderdeel van het milieuprivaatrecht.

A.M. Overheul, Compensatieregelingen voor beroepsziekten – Een empirisch-juridisch onderzoek naar ervaren rechtvaardigheid en de relatie met het aansprakelijkheid (diss. Utrecht), Den Haag: Boom 2025

Dit proefschrift onderzoekt de verhouding tussen het klassieke aansprakelijkheidsrecht en alternatieve compensatieregelingen voor beroepsziekten. Allereerst wordt het juridische systeem van werkgeversaansprakelijkheid voor beroepsziekten uiteengezet en vergeleken met allerlei alternatieve systemen. Daarbij wordt niet zozeer gekeken naar min of meer alomvattende sociale zekerheidsregels zoals de Ongevallenwet 1901, WAO, WIA en IVA, maar naar vrijwillige arrangementen die - oneerbiedig gezegd - de kou uit de lucht moeten nemen. Overheul vergelijkt in dat verband bijvoorbeeld de verschillende causaliteitscriteria die zoal worden gebruikt, en ze bespreekt de vraag van voordeeltorekening van de 'vrijwillige' uitkering in een eventueel latere aansprakelijkheidsprocedure. In het tweede deel van het boek komt in het bijzonder de vraag aan de orde in hoeverre benadeelden zich rechtvaardig voelen behandeld bij twee specifieke alternatieve regelingen, te weten compensatieregelingen van het Ministerie van Defensie en de gemeente Tilburg met betrekking tot Chroom-6 blootstelling. De ervaringen van benadeelden bij die twee regelingen worden vervolgens aan een beschouwing onderworpen. Overheul komt kort gezegd tot het standpunt dat het beter is om op systeemniveau een 'blauwdruk' te ontwikkelen voor dit soort vrijwillige arrangementen, omdat ze op dit moment erg 'ad hoc' en daarmee uiteenlopend zijn.

S.D. Lindenbergh, Smartengeld, 2^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2023

In 1998 promoveerde Lindenbergh op het onderwerp smartengeld. In 2008 verscheen een 'update' in de vorm van het boekje 'Smartengeld. Tien jaar later'. En nu, een kwart eeuw later, is er een echte tweede druk. Zonder meer een onbetwist handboek op dit onderwerp, en compact geschreven. Had Lindenbergh in 1998 ruim 390 pagina's nodig, nu is hij in minder dan 300 pagina's klaar. Waar 'm dat in zit? De literatuurlijst is korter en de rechtsvergelijking is gedecimeerd, maar de historische beschouwingen in hoofdstuk 2 zijn langer. Volgens mij is de oorzaak van de verkorting veeleer dat het boek qua structuur en aandachtspunten volledig is herzien; ook is er aandacht voor 'nieuwe' onderwerpen zoals smartengeld voor rechtspersonen en integriteitsschade. Het boek sluit af met een beschouwing, waarin onder meer wordt gepleit voor verbeterd inzicht in de wijze van vaststelling van smartengeldbedragen in de praktijk. Het project 'Rotterdamse schaal' dat na verschijning van dit boek werd aangevangen, kan zomaar een positieve bijdrage aan dat inzicht leveren.

M. Goorts en T. Mimpfen, Procesrechtelijke aspecten van de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA), Zutphen: Uitgeverij Paris 2024

Dit overzichtelijke boekje geeft een inleiding op de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie 2020 (WAMCA). De nadruk ligt op de procesbeschrijving: van voorfase, bevoegdheid, ontvankelijkheidseisen, samenloop, en de opt-out mogelijkheden. Een en ander is overzichtelijk bijeengebracht. In het laatste hoofdstuk 'Wat gaat de toekomst brengen?' lopen de auteurs voor mijn gevoel te hard van stapel. Ze breken onder meer een lans voor geconcentreerde rechtsmacht en een 'proportionele drempel' als het gaat om WAMCA-procedures tegen de Staat, [280] maar ze werken deze suggesties nauwelijks uit. In bijlagen bij het boek zijn opgenomen: een lijst van geregistreerde collectieve acties, de wettekst en de memorie van toelichting van de WAMCA.

L. Dalhuisen e.a. (red.), Rechtvaardig redresseren. Een verkennend juridisch-empirisch onderzoek naar rechtvaardigheidsopvattingen over remedies bij verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid, Den Haag: Boom juridisch 2025

Dit is het derde gezamenlijke project dat Utrechtse UCALL onderzoekers ondernamen op het grensvlak tussen recht en empirie, een en ander onder de bescheiden titel 'UCALL's Empire'. Het eerste project ('Assumpties annoteren'; 2019) betrof de vraag hoe houdbaar bepaalde aannames waren die in rechterlijke uitspraken worden gehanteerd. Het tweede project ('Opvattingen onderzoeken; 2021) betrof de vraag in hoeverre opvattingen van burgers aansluiten bij wat rechters daarover zeggen. Dit derde project, ook weer met een allitererende titel, gaat over de vraag of en in hoeverre burgers het gebruik van bepaalde remedies rechtvaardig vinden. Het is een creatieve bundel geworden, thematisch sterk en correct uitgevoerd onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking. *Utrechts Uitgeplozen* dus. De inleiding geeft uitleg over de methode en de beperkingen van het onderzoek; een concluderend hoofdstuk bekijkt de grote lijnen en verbanden tussen de bijdragen. De meeste bijdragen zijn gebaseerd op kleine vignettes die de respondenten voorgehouden kregen, dus een belangrijke beperking is gelegen in de contextualiteit van de casus en de emoties et cetera die deze oproepen. *Casus en Context* zogezegd. Een greep uit de bijdragen. Vinden burgers de Arvato-korting voor consumenten rechtvaardig? Antwoord

(Bouwman en Duivenvoorde): ze vinden het redelijk te verdedigen, maar interessanter is dat een recht op retourneren en geld terug krijgen rechtvaardiger vinden. Wat is bij milieugerelateerde angstschade een passende remedie? Antwoord (Van Eekert en Giesen): ingeval van angstschade door dreigende milieuschade wordt rechtsherstel verkozen boven vergoeding, tenzij grote economische belangen in het spel zijn. Vinden burgers het belangrijk dat bij beroepsziekten schadevergoeding heel precies wordt berekend, of is een gestandaardiseerd bedrag ook goed genoeg? Antwoord (Rijnhout en Overheul): als je burgers er niet bij vertelt dat een heel precieze berekening tijd en geld kost en negatieve belasting oplevert, vinden ze precisie rechtvaardig. Zo vat ik het maar even samen. Punt hierbij is overigens dat de casus en vraagstelling de respondent niet goed inprenten dat precisie bij schadevaststelling (in mijn woorden:) een dure juristenhobby is. Moet een procespartij beboet worden voor schadeveroorzakend misbruik van procesrecht? Antwoord (Van Dongen en Plantinga): ja, en wel naast een eventuele schadevergoeding. Maar daarbij moet worden aangetekend dat respondenten vermoedelijk niet allemaal het verschil tussen beboeting en schadevergoeding zullen hebben gekend.

Er valt best het een en ander aan te merken op de wijze waarop de vragen empirisch onderzocht zijn, maar dat maakt juist dat vervolgonderzoek kan staan op de schouders van de onderzoekers die aan dit boek bijdroegen. Er valt nog veel te ontdekken aan hoe mensen redeneren als het gaat om 'rechtvaardigheidsbelevingen'. Een titel voor het vierde project is niet zo moeilijk. Toen ik ChatGPT vroeg om wat voorstellen voor de titel, kreeg ik de suggesties: *schade en schuld; pech en procedure*; of (mijn favo:) *feiten fittie*. 😊

Overeenkomstenrecht

N.M.Q. van der Neut, De verbintenisrechtelijke bescherming van de kleine opdrachtnemer (Monografieën Sociaal Recht nr. 85), Deventer: Wolters Kluwer 2023.

In 'De verbintenisrechtelijke bescherming van de kleine opdrachtnemer', de dissertatie van Van der Neut (UvA 2023), komt kort gezegd de zzp'er aan de orde die als quasi-werknemer opdrachten uitvoert. De focus is op de kleine opdrachtnemer, maar erg scherp afgebakend is dat begrip niet. Het lijkt namelijk zowel mkb'ers in ruime zin als schijnzelfstandigen te betreffen, met als gevolg dat nogal diverse onderwerpen zoals de 'bescherming' van kleine schuldeisers tegen te lange betaaltermijnen (art. 6:119a lid 6 BW) en de bescherming van schijnzelfstandigen tegen ontduiking van het minimumloon (ar. 2 Wet Minimumloon) worden betrokken in de studie. De onderwerpen hebben gemeen dat steeds sprake is van wettelijk tegenwicht tegen het gebruik of misbruik van sociaaleconomische machtsverschillen, maar het maakt het begrip 'kleine opdrachtnemer' wel wat onscherp. De bescherming die deze opdrachtnemer krijgt tegenover de opdrachtgever, wordt vervolgens onderzocht aan de hand van drie thema's: loon, aansprakelijkheid voor schade en de opzegging. Het boek toont dat de opdrachtnemer 'aan de onderkant van de markt' economisch gezien weliswaar dicht in de buurt komt van de werknemer, maar de bescherming duidelijk minder goed is. Dat is verklaarbaar vanuit het wettelijk systeem van het BW: bij het ontwerp van de wettelijke regeling van de overeenkomst van opdracht was niet het uitgangspunt dat de opdrachtnemer bescherming behoeft. Daar waar de opdrachtnemer wel (enige) bescherming krijgt, ligt daaraan ten grondslag dat de bescherming van werknemers niet uitgehold moet worden en dat bepaalde risico's in redelijkheid bij de opdrachtgever thuishoren. Buiten het BW gebeurt overigens ook van alles dat interessant is, zoals het feit dat de Europese Commissie en de ACM een zekere mate van 'kartelvorming' toestaan om afhankelijke opdrachtnemers een vuist laten te vormen tegenover grotere opdrachtnemers.

Van der Neut spreekt van een structurele, collectieve kwetsbaarheid, maar erkent ook dat de kwetsbaarheden verschillen per thema en type opdrachtnemer zodat geen 'one size fits all'-oplossingen bestaan. Het verbintenissenrecht beschermt soms wel, soms niet en soms een beetje. Veel coherentie valt niet in te ontdekken in het wettelijk systeem. **[281]** Daarom identificeert Van der Neut een aantal knelpunten, dat wil zeggen gevallen waarin er volgens de auteur goede redenen zijn om tot verdergaande bescherming over te gaan. Als voorbeeld kunnen worden genoemd: uitbreiding van het werkingsbereik van art. 6:257 BW (blokkering paardensprong) zodat ook opdrachtnemers 'aan de onderkant' bescherming genieten; uitbreiding van de wettelijke verhoging bij te late betaling van loon (art. 7:625 BW) en uitbreiding van de verhoogde aansprakelijkheidsdrempel van art. 7:661 BW naar opdrachtnemers die onder art. 7:658 lid 4 BW vallen.

S. De Rey (red.), Het nieuwe Belgische verbintenissenrecht vanuit Nederlands perspectief, Leuven/Zutphen: LeA Uitgevers/Uitgeverij Paris 2024

Deze bundel bevat bijdragen waarin de vernieuwde onderdelen van het Belgische verbintenissenrecht – meer bepaald het overeenkomstenrecht – worden besproken vanuit Nederlands perspectief. Na een inleidende overzicht op de materie (De Rey) volgen hoofdstukken over onder meer algemene voorwaarden (Loos), wilsgebreken (Van Rossum), kwalificatie van overeenkomsten (Van Gulijk), uitleg (Op Heij), onvoorziene omstandigheden (Dankers-Hagenaars), hulpzaken (Kroese, Wassink en De Rey), ingebrekestelling (Jonkers), Winstafdracht (Van Kogelenberg), ontbinding (Schelhaas en De Vogel) en opzettelijke fouten (Cauffman en Meurkens). De bijdragen bestrijken welhaast de volledige contractcyclus en laten zien dat de veelal Nederlandse auteurs zich grondig verdiept hebben in het Belgische recht om vervolgens de vergelijking uit te voeren. Ook wordt geregeld de vraag gesteld of het Nederlandse recht zich niet zou moeten aansluiten bij de (nieuwere) Belgische regeling.

H.A. ten Oever, Zorginkoopovereenkomst – De rechtsverhouding tussen de zorgverzekeraar en de zorgaanbieder in contractenrechtelijk perspectief, Den Haag: Boom juridisch 2023

Dit Leidse proefschrift is een handboek waarin de overeenkomst tussen zorgverzekeraar en zorgaanbieder (de zorginkoopovereenkomst) wordt ontleed en waarin de verschillende aspecten van de driehoeksverhouding verzekerde – zorgverzekeraar – zorgaanbieder aan de orde komen. Het gaat hier om een prachtig thema op het snijvlak van algemeen contractenrecht en specieus zorgverzekeringsrecht. Dat algemene contractenrecht is een soort lens waardoor je al die bijzondere regeltjes kunt bekijken, en dat doet Ten Oever dan ook. Maar ze doet nog veel meer, zoals de vraag onderzoeken of zorgverzekeraars aanbestedende diensten zijn (ja), hoe de precontractuele fase wordt genormeerd en hoe de contractverplichtingen worden ingevuld door het bijzondere zorgverzekeringsrecht. Er is aandacht voor de verhouding van de zorginkoop tot de verzekeringsovereenkomst en de behandelingsovereenkomst (drie samenhangende contracten dus), de doorwerking van het publiekrecht in het contract, de remedies bij niet-nakoming en zelfs voor de goederenrechtelijke vraag wanneer vorderingen uit de zorginkoopovereenkomst ontstaan. Ik verwacht dat elke jurist in dit rechtsgebied niet om dit boek heen kan. Het onderzoek past ook uitstekend in de onderzoekslijn over het interactie tussen vermogensrecht en marktregulering van de co-promotor Iris Houben, die in dat verband ook al tekende voor de Leidse dissertatie van C.A. Hage, *Handhaving van privaatrecht door toezichthouders* (2017).

B. Wessels en H.N. Schelhaas, Koop: Algemeen (Monografieën BW nr. B65a), 5^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2024

De vorige druk van dit boek verscheen in 2015 en dus viel er veel te bewerken voor deze vijfde druk. Wessels nam daarom Schelhaas als coauteur naast zich zodat zij het stokje kan overnemen. De rechtspraak op de klachtplicht werd bijgewerkt en de verschillende hoedanigheden van kopers en verkopers – van consument, prosumer, zzp-er tot multinational – werden uitgewerkt. Tegelijk blijft het boek uit het vaarwater van de andere, bijzondere delen 65b en 65c. Bepaald belangrijk is dat het boek ruim aandacht besteedt aan de koop van vermogensrechten; dat onderwerp blijft in andere literatuur veelal onderbelicht.

Consumentenrecht

Constanța Roșca, Digital Arms for Digital Consumer Harms - Mapping Legal and Technical Solutions for Dark Patterns in EU Consumer Law, Maastricht University Press 2024

Sommige beoefenaars van het consumentenrecht hebben een voorliefde voor *buzzwords* zoals *prosumer*, *dark patterns*, *consumer vulnerability* enzovoorts. Die begrippen fungeren als het goed is, als een soort codetaal waarmee de vakgenoten elkaar herkennen, waarmee ze de conversatie vereenvoudigen en een epistemische gemeenschap creëren. Maar het risico is wel dat er meer *buzz* ontstaat dan er aan analyse plaatsvindt. Verfrissend analytisch is daarom het proefschrift van Constanța Roșca, die in 2024 te Maastricht promoveerde op de studie 'Digital Arms for Digital Consumer Harms'. Rosca onderzoekt 'dark patterns', een verzamelterm voor handelspraktijken die handelaren in e-commerce bedrijven om consumenten – veelal stiekem en met gebruikmaking van gebruikersprofielen – te verleiden tot aankopen. De studie gaat over de vraag of deze 'dark patterns' aangepakt moeten worden, en zo ja hoe. De studie bevindt zich op het snijvlak van consumentenrecht en rechtseconomie, maar gaat ook in op de rol die geautomatiseerde opsporing kan spelen in de handhavingspraktijk. Het boek is lekker nuchter: 'dark patterns' zijn niet een nieuw fenomeen, maar door de verspreiding in de online omgeving waarin ze worden gebruikt, is de noodzaak om tegen sommige van deze praktijken op te treden wel groter dan voorheen. Maar omdat van een flink aantal 'dark patterns' helemaal niet vaststaat dat ze schadelijk zijn voor autonomie van consumenten en hun vertrouwen in de markt, is het onverstandig (en waarschijnlijk ook onmogelijk) om ze volledig uit te bannen. Het is integendeel nodig om in te zoomen. Rosca doet dat en noemt met name de [282] praktijken van het verbergen van kosten, verborgen abonnementen en opzegdrempels als praktijken die aangepakt moet worden. En om dat te doen, is het volgens haar beter om specifieke praktijken te identificeren die een techniek-specifieke aanpak behoeven dan om te vertrouwen op de open, techniek-neutrale normen van de Richtlijn Oneerlijke Handelspraktijken 2005/29. Open normen die techniek-neutraal zijn, zijn namelijk een recept voor slechte naleving, aldus kort gezegd Rosca.

Familievermogensrecht

K.R. Filesia, Speaking the same language: De invoering van de Anglo-Amerikaanse trust in het Nederlandse recht (diss. Leiden), Deventer: Wolters Kluwer 2023

In deze dissertatie worden de *express trust* naar Engels recht, Antilliaans recht en Nederlands recht vergeleken. De belangrijkste onderwerpen worden nagelopen: totstandkomingsvereisten en -gebreken, formaliteiten, de hoedanigheid van de trustee, het karakter van verkrijging binnen trustverband, het karakter van de verkrijging door de begunstigde, bevoegdheden tot beschikken en dergelijke, rekening en verantwoording. Begrijpelijkerwijs is de aandacht voor Engels en Antilliaans recht het meest uitgebreid, want na 267 pagina's over die rechtsstelsels, zijn er voor Nederlands recht begrijpelijkerwijs slechts 30 pagina's nodig. En die gaan dan vooral over de vraag óf de trust ingevoerd kan worden in Nederland. Filesia ziet daar alle aanleiding toe. Zij wijst in dat verband op het concordantiebeginsel van art. 39 Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, op grond waarvan de wetgever moet streven naar gelijke regeling van het privaatrecht binnen het Koninkrijk: aangezien Curaçao en Sint Maarten hun eigen trustrecht hebben, ligt het voor de hand dat Nederland volgt. Bovendien meent Filesia dat de wettelijke constructie daarvoor eenvoudig is: waar art. 10:126 lid 1 BW voor IPR-doeleinden de trust erkent, kan met wijziging van art. 3:84 lid 3 BW hetzelfde voor het materiële recht worden bereikt. Veel woorden maakt Filesia niet vuil aan de vraag hoe 'dual ownership' in ons stelsel van goederenrecht ingepast kan worden. Ze meent namelijk dat de begunstigde vooral verbintenisrechtelijke aanspraken hebben op de trustee en dat slechts in het uiterste geval – denk aan 'breach of trust' – een goederenrechtelijke aanspraak jegens de trustee ingeroepen kan worden. Die rechtsfiguur vindt zij niet vreemd, want we hebben immers ook zoiets als het recht van reclame (art. 7:39 BW) dat het eigendomsrecht van de koper doet eindigen en dat van de verkoper (weer) doet ontstaan. Hier valt natuurlijk veel meer over te zeggen, en ook over de vraag naar hoe afgescheiden trustvermogen in het persoonlijk faillissement van de trustee vormgegeven zou moeten worden.

M. de Vries, Onwaardigheid, Deventer: Wolters Kluwer 2023

In dit Groningse proefschrift staat art. 4:3 BW centraal: het wetsartikel dat onwaardige personen uitsluit van het verkrijgen van voordeel uit een nalatenschap. Het boek gaat in op de historische herkomst van dit wetsartikel, op de vijf gronden voor onwaardigheid die het wetsartikel opsomt en op de rechtsgevolgen van onwaardigheid. De gronden voor onwaardigheid zijn opgesomd in art. 4:3 BW, maar het is goed voorstelbaar dat gevallen die er nét buiten vallen, ook aan de rechter worden voorgelegd. Daarbij is de beperkende werking van redelijkheid en billijkheid (art. 6:2 lid 2 BW) relevant, zowel voor het opzijzetten van de rechtsgevolgen van art. 4:3 BW als voor het toepassen van het idee van onwaardigheid op gevallen die er net buiten vallen. De Vries behandelt een en ander; inmiddels kan worden toegevoegd: HR 6 december 2024, ECLI:NL:HR:2024:1797 (de erfgenaam die niet strafrechtelijk wordt veroordeeld voor het ombrengen van de erflater omdat hij volledig ontoerekeningsvatbaar was, kan ook onwaardig worden geacht). De Vries besteedt ook uitgebreid aandacht aan 'vergeving': als de erflater op ondubbelzinnige wijze de onwaardige gedraging heeft vergeven, vervalt de onwaardigheid (art. 4:3 lid 3 BW). Denk aan de erfgenaam die na mislukte moordpoging op de erflater door die laatste wordt vergeven. De vergeving is een bijzondere eenzijdige rechtshandeling. Zo kan men de vraag stellen of vergeving voorwaardelijk kan geschieden ('ik vergeef je als je berouwt toont door een pelgrimstocht naar Santiago de Compostela te voltooien'), of bij voorbaat ('ik vergeef je nu al voor het geval je na assistentie bij mijn zelfgekozen levenseinde zou worden vervolgd wegens moord')? De Vries gaat er allemaal op in.

M.R. Beuker e.a., Draagvlak voor de legitieme portie, Den Haag: Boom juridisch 2024

Dit boek doet verslag van een door het WODC opgedragen onderzoek naar de legitieme portie in het erfrecht, en dan met name naar het draagvlak in de maatschappij voor de legitieme portie en naar de gevolgen van een eventuele afschaffing ervan. Belangrijk onderzoek dus. Het boek brengt eerst in kaart hoe de huidige wettelijke regeling van de legitieme portie tot stand is gekomen en wat eraan vooraf is gegaan, welke argumenten voor en tegen zijn geformuleerd, hoe het Belgische, Franse en Duitse recht zich laten vergelijken met het Nederlandse regime. Daarna volgt een uitgebreid enquête onderzoek naar het draagvlak voor de legitieme portie en het samenstel van factoren dat dit draagvlak bepaalt, een korte sociologische schets van familiebanden en een uitgebreid verslag van focusgroepen met juridische professionals, interviews met ‘burgers’ zoals erfgenamen, onderfde legitimarissen, directe familie van onderfden, en gesprekken met mensen uit de bewindvoeringspraktijk, uit de goede doelen-praktijk, het notariaat enzovoorts. In een laatste ronde werden de voorlopige onderzoeksresultaten gedeeld in een expertmeeting, om reactie te peilen. Een voorbeeldig breed opgezet empirisch-juridisch onderzoek. In het enquête onderzoek worden de respondenten gevraagd om zich uit te laten over de wenselijkheid van de legitieme portie, maar ze worden ook aan het denken gezet omdat aan hen ook de praktische consequenties worden voorgehouden van het hebben of afschaffen van een stelsel van legitieme portie.

[283] Interessant zijn de context-gebonden uitkomsten: hoewel zo’n 80 procent van de ondervraagden tegen afschaffing is, zijn velen er niet op tegen dat een drugsverslaafd kind niet zijn portie krijgt. Dat lijkt mij uiting te zijn van een soort oerinstinct dat verkwisting door *personae miserabiles* wil tegengaan. Ook blijkt dat motieven zoals bescherming van langstlevende partners en de continuïteit van het familiebedrijf belangrijk zijn voor respondenten (net als voor de wetgever). Niet onbelangrijk is bovendien dat naarmate het opleidingsniveau of het inkomen van de respondent stijgt, de steun voor de legitieme portie afneemt. Het onderzoek gaat vervolgens in op de voor- en tegenargumenten ten aanzien van de afschaffing van het recht op de legitieme portie. De eindconclusie is heel kort gezegd dat de legitieme portie niet afgeschaft dient te worden en dat hooguit enkele detailwijzigingen te overwegen zijn (zoals het verplicht opnemen van een considerans met gronden in een uiterste wilsbeschikking waarbij onderfd wordt).

A.M. Steegmans, Beheer van familievermogen door middel van certificering (diss. Utrecht), Deventer: Wolters Kluwer 2024

Hoewel een goed deel van dit proefschrift over certificering van aandelen in een besloten vennootschap gaat, en daarmee minder binnen het vermogensrecht en meer binnen het rechtspersonenrecht valt, is het toch zeker de signalering waard. Het gaat over de behoefte van families om het familievermogen bijeen te houden. Denk aan familiebedrijven, maar ook het kasteel en de kunstcollectie. Het idee om iemand anders het beheer te laten voeren of om de onderneming ‘bij elkaar te houden’ en de familie een beslissende rol te laten houden in dat familievermogen, moet juridisch ingepast worden. Steegmans onderzoekt in hoeverre certificering van vermogen geschikt is om het familievermogen te beheren, en hoe dan precies. Daartoe wordt eerst met interviews verkend welke motieven families hebben en hoe zij in de praktijk die behoefte juridisch vormgeven. Daarna wordt uiteengezet dat ons vermogensrecht geen algemene wettelijke regeling voor beheer kent en worden de manieren verkend waarop in de praktijk toch een resultaat bereikt wordt dat in de buurt komt van een algemene beheersstructuur. Zo bezien is certificering het op afstand plaatsen van vermogensbestanddelen door middel van een beheersovereenkomst. De verschillende varianten worden getoetst aan de motieven zoals het motief van continuïteit van vermogen. Het boek concludeert dat certificering zinvol kan zijn als families een

continuïteitsbehoefte ervaren, maar beveelt ook aan om een wettelijke regeling van de beheersovereenkomst te overwegen.

H.J. de Jonge, De 'verboden beschikkingen' in het erfrecht (diss. Groningen), Deventer: Wolters Kluwer 2024

Een uiterste wilsbeschikking kan niet worden vernietigd wegens misbruik van omstandigheden (art. 4:43 lid 1 BW) en in plaats daarvan zijn er een aantal 'verboden beschikkingen' die met name ongeoorloofde beïnvloeding van de testateur beogen tegen te gaan. Denk aan een making ten voordele van een voogd, leermeester, arts of verpleger (art. 4:57 e.v. BW). De vraag is: voldoen deze specifieke verboden of is het toestaan van een beroep op vernietiging wegens misbruik van omstandigheden (art. 3:44 lid 4 BW) misschien toch ook te overwegen? Het onderzoek brengt de bestaande wettelijke kaders in beeld, vergelijkt met Belgisch en Curaçaos recht, en rapporteert een enquête-onderzoek onder notarissen en advocaten. De conclusie is dat een aantal verboden gehandhaafd kan worden, een aantal verboden kleine aanpassingen behoeven en dat een paar kunnen worden geschrapt. Zo kan art. 4:58 BW (testeren ten gunste van de leermeester door de minderjarige) worden geschrapt, omdat het kort gezegd nooit voorkomt. Wat betreft het invoeren van de mogelijkheid van vernietiging wegens misbruik van omstandigheden komt De Jonge tot de conclusie dat die mogelijkheid prima zou kunnen bestaan náást de bestaande verboden beschikkingen. Dit onderzoek geeft kortom een afgebakende herijking van het stelsel van verboden beschikkingen. Met het verwerkte enquête-onderzoek is wel iets bijzonders aan de hand. Via beroepsverenigingen zijn notarissen en advocaten uitgenodigd om de enquête, die bestond uit stellingen en commentaarmogelijkheden, in te vullen. De respons was bijzonder laag. Daaruit trekt De Jonge de conclusie dat de uitkomsten niet representatief kunnen zijn voor hoe de beroepsgroep denkt (p. 4-5). Toch wordt in het boek uitgebreid verslag gedaan van de opzet en de uitkomsten (p. 341-376), met beschrijvende statistiek en al, en worden er conclusies aan verbonden die bovendien verwerkt worden in de eindconclusies van de auteur. Ik ben geen methodoloog, maar volgens mij is dit niet zoals het hoort. Het lijkt mij dat als de conclusie wordt getrokken dat de respons te laag en de data (daarom) niet representatief is, het hele enquête-onderzoek buiten beschouwing had moeten worden gelaten. Je kunt denk ik niet, zoals de auteur doet, stellen dat het onderzoek dan maar kwalitatief van aard is en vervolgens toch beschrijvende statistiek gebruiken. Wat kunnen we met het gegeven dat 66% van een niet-representatieve groep het ergens wel of niet mee eens is?

J.H. Lieber, Vergoedingen in het Nederlandse huwelijksvermogensrecht (diss. Groningen), Deventer: Wolters Kluwer 2024

Deze praktijkgerichte dissertatie is een heus handboek over vergoedingsrechten tussen echtelieden en geregistreerde partners. Na het richtinggevende arrest *Kriek/Smit* (HR:1987:AC2558) begon langzaam het inzicht te rijpen dat als de ene echtgenoot privémiddelen ter beschikking stelt aan de ander voor investering in bijvoorbeeld vastgoed van die ander, dat het dan soms billijk is om niet alleen het nominale bedrag maar soms ook een evenredig aandeel in het rendement toe te kennen. De wettelijke regelingen die sinds 2012 werden ingevoerd (m.n. art. 1:87 BW en 1:95-96b BW) sluiten daarbij aan en geven een subtiel stelsel dat beter recht doet aan de feitelijke gang van zaken binnen huwelijk en geregistreerd partnerschap. In de rechtspraktijk roepen deze vergoedingsrechten tal van kleine en grotere rechtsvragen op. Bijvoorbeeld: vanaf **[284]** welk moment zijn ze opeisbaar en vangt de verjaring aan, welke bewijsregels gelden, in hoeverre zijn leerstukken uit het

vermogensrecht van toepassing, en zo verder. Dit boek brengt deze vragen in kaart en probeert ze te beantwoorden. Bij de behandeling komen onder meer aan de orde aard en karakter van de vergoedingsrechten, het begrip vermogensverschuiving, grondslagen voor vergoedingsrechten, alle ins & outs van art. 1:87 BW en de vergoedingsrechten bij gemeenschap. Ten slotte komen tijdstip van voldoening, rente en verjaring aan de orde. Het (hand)boek is een welkome bijdrage aan het familievermogensrecht.